

21

Per una esquerra reformista

Rocío Martínez-Sampere

Introducció i resum

Aquest paper vol ser, més que una anàlisi, una reflexió, o millor, el plantejament d'una reflexió en sintonia amb la que està fent el conjunt de l'esquerra europea. El llibre que aquí es presenta fa una anàlisi molt necessària, segurament més en temps de crisi econòmica: es planteja les 20 reformes estructurals perquè l'economia catalana funcioni millor i respongui també millor als interessos i a les necessitats reals dels ciutadans del nostre país, de tots ells. Diagnostica la situació econòmica de Catalunya, en descriu les seves forteses i les seves mancances, i proposa alternatives.

És un llibre analític, però també és un llibre polític. I no és un llibre polític només perquè els que hi escrivim ens dediquem més o menys a la política, ni perquè subscriuim una determinada opció ideològica; és un llibre polític per dos motius. Primer, perquè la defensa d'un model econòmic és a la vegada la defensa d'un model polític, cultural, i social. Com a aspectes indissociables d'un tot. En contra d'aquesta opinió tant de moda en l'actualitat que titlla els debats 'd'economicistes' i els separa d'altres disciplines, sense entendre que són complementàries i no exclusives. Segon, perquè la defensa d'una reforma, d'un canvi, implica la defensa de quelcom millor, possible principalment gràcies a l'acció política. I és en aquest sentit que ens ha semblat pertinent incloure en aquest compendi de 20 reformes econòmiques una reflexió més primigènia sobre el valor mateix del reformisme.

Aquest és, doncs, un article que intenta reivindicar el reformisme com atribut primordial del socialisme democràtic i, per tant, reivindica la necessitat d'adaptar i d'innovar els seus plantejaments i les seves estratègies per poder defensar eficaçment els valors que el defineixen. I també intenta, en la seva part final, donar alguna pinzellada sobre la reforma més amplia que tenim pendent i que emmarca tota l'agenda reformista i progressista pels propers anys: la reforma del paper de l'Estat.

Si volem, com vol aquest llibre, definir les reformes necessàries per endegar un procés de canvi del model econòmic proposat per l'esquerra, hem de parlar no només del valor propi de la reforma, sinó també de la reforma que és el 'teló de fons' de les altres reformes: la reforma del paper de l'Estat. Si quelcom ha definit l'opció socialdemòcrata ha estat la defensa del binomi estat-mercat, eficiència-oportunitats, iniciativa privada-sector públic. Una economia del segle XXI necessita la concepció d'un Estat del segle XXI per una societat que ja fa com a mínim 10 anys que el viu.

1. Reivindicar el valor del reformisme per l'esquerra

No sempre és certa l'atribució generalitzada que les opcions de dretes són conservadores i les d'esquerres progressistes o transformadores. De fet, trobem diversos casos en la nostra història recent on passa justament el contrari. Margaret Thatcher al Regne Unit, per exemple, que va endegar un programa de polítiques de tall neoliberal, de dretes, però a la vegada radicals, que van transformar la societat britànica de tal manera que no hi ha hagut marxa enrere i han canviat per sempre el 'tauler de joc', les premisses on es situa el debat polític i social. Així, el 'new labour' de Blair no s'entén sense l'època Thatcher i un labour 'old labour', com el de 1992, no hagués sortit mai de l'ostracisme electoral.

Resulta massa simple argumentar que la dreta només té voluntat transformadora perquè vol que 'tot canviï perquè tot es quedi igual', és a dir, per tal que els poders i els privilegis continuïn en les mateixes mans. Acceptar que la dreta transformadora és tan sols una accepció intel·ligent de la dreta clàssica, que entén que el context canviant necessita un canvi de discurs i de maneres però sense voler un canvi real, és tant com veure els oponents com a enemics i no com a adversaris; és tant com negar les legitimitats democràtiques. Negar-les no perquè no sigui tant democràtic voler canviar com voler conservar, que ho és; sinó perquè el que no val és apropiari-se del valor del canvi, el que val és practicar-lo.

El nostre argument, però, és que tot i que la socialdemocràcia no se'l pot apropiari indegudament, sí que el pot reivindicar més 'degudament' que les opcions de dretes; sí que l'esquerra democràtica està millor situada per aixecar la bandera del reformisme i implementar-la. I ho està perquè el socialisme democràtic és, justament, transformador: per la pròpia definició del que vol dir socialisme en llibertat, i també per tradició. Això ens diu la seva experiència: hi ha un clar bagatge que és positiu i és fruit d'aquesta acció reformadora durant tot el segle XX. Una acció que, en forma del que coneixem –*grosso modo*– com a Estat de Benestar, ha aconseguit societats més pròsperes, amb més oportunitats, i més integradores.

¿Com es fa per transformar i per conservar? Com aconseguim reivindicar la nostra millor tradició, la reformista, conservant el que hem aconseguit –més prosperitat i benestar- però a la vegada transformant-ho perquè prengui ple significat en una societat que està canviant permanentment?

La política reformista implica una paradoxa inherent, ja que les reformes tan sols són possibles amb el suport d'uns sectors socials. Reformar per reformar, reformar sense complicitat, s'assembla més, segurament, al despotisme il·lustrat, que a transformar. Però és també cert que aquests sectors socials que s'erigeixen en força transformadora esdevenen reticents a qualsevol reforma posterior que pugui –ni que sigui remotament- posar en perill els seus avantatges. Les reformes, doncs, acaben generant actituds conservadores que empobreixen i enquisten la transformació social. I això ha passat amb bona part de l'esquerra europea, justament perquè ha governat en molts dels països durant llargs períodes de temps des de la fi de la segona guerra mundial. Ha passat, perquè des de l'acció política i de govern, s'han transformat les societats però en el procés s'han creat certes institucions socials, amb interessos associats i amb determinades correlacions de poder, que tendeixen a l'immobilisme per mantenir l'*status quo* assolit.

Com en general passa a la vida, i per tant també en política, és important saber qui ets i com ets per poder ser qui vols ser i com vols ser. Crec que seria convenient començar per acceptar que

existeix aquesta tensió entre transformació i conservació, entre l'esquerra reformista i l'esquerra conservadora. Perquè tan sols si acceptem que les contradiccions –i en certa manera el conflicte– formen part de l'ADN de la socialdemocràcia avui, estarem en disposició de recuperar quelcom que ens sembla fonamental: primar l'òptica progressista per damunt d'altres interessos, també legítims, als que s'ha d'atendre, però sense deixar d'adaptar-se –i anticipar-se en la mesura del possible– a una realitat i a unes necessitats que són canviants per definició.

Primar el progressisme vol dir entendre que una societat en canvi permanent implica una política en canvi permanent, innovadora i transformadora. Vol dir, en definitiva, primar el reformisme per sobre el conservadorisme. En funció de què? De l'interès general definit com tot allò que es comparteix i es considera com a útil, valuós, i fins i tot vital, per una societat. A costa de què? De reformes que poden fer perdre poder o benestar a certs col·lectius en favor d'altres que ara ho necessiten més. Perquè l'interès general, més que una panacea, és una elecció condicionada a cada moment històric. Vol dir justament escollir lliure i col·lectivament entre opcions alternatives sota la consciència que no és viable tenir-ho tot al mateix temps i sense cost.

Recuperar el sentit del reformisme en pro de l'interès general és, ni més ni menys, recuperar el valor del progrés en sentit ampli i implica des de canvis molt generals, en alguns plantejaments sobre què és o no és defensar la igualtat per exemple; a canvis de les organitzacions, tant dels partits com de les organitzacions socials com sindicats o patronals; però també canvis en el detall, l'obsessió per la 'feina petita'. En altres paraules, no hi ha avui agenda reformista que no baixi també al nivell micro, a la concreció. Hi ha, per exemple, línies d'actuació o de subvenció que no produeixen l'efecte buscat quan es van endegar, o que ho fan poc en relació al seu cost, o fins i tot que fan l'efecte contrari. Però que s'eternitzen per pura inèrcia, sense suprimir-ne mai cap.

Recuperar el reformisme, doncs, a tres nivells. Primer, per transformar plantejaments que han quedat desfasats (tant perquè l'èxit de l'acció política ha cobert necessitats i ara ja no són tals; bé perquè han sorgit noves realitats). Segon, transformar les organitzacions per regenerar la política i refer les confiançaes destruïdes. I per això és important reprendre la idea mateixa de Democràcia entesa com la delegació dels ciutadans en els representants que –reversiblement– elegeix. Una "delegació" que és en persones vinculades a una ideologia o a unes sigles, però no ho és a una organització. Tercer, transformar les polítiques, els instruments, per trencar un dels efectes més nocius de la inèrcia: destinem molta energia a fer les mateixes coses "millor que abans", sense plantejar-nos mai si cal fer-les o no. Qualsevol política, qualsevol, és susceptible de ser replantejada sense dogmatismes amb un debat real de números i d'avaluació de resultats. I, per tant, és un error posar el debat en la tessitura de creure que tota política social és única i exclusivament una qüestió de voluntat política i de postura moral. La vehemència mai ha demostrat res.

Per això és tant important que entre inèrcia i canvi, guanyi el canvi. No n'hi ha prou, com sovint passa, en reconfortar-se pensant que ser d'esquerres vol dir fer polítiques socials. És que potser existeixen les polítiques a-socials? O només, justament, les que configuren una determinada societat?. Per tant, més que polítiques socials *per se*, ens hauríem de preguntar primer quines polítiques socials fem, després veure quins resultats obtenen, i qüestionar-nos si contribueixen al progrés. I, només després d'aquest procés, té sentit preguntar-se si les polítiques són més o menys d'esquerres. Només una actitud oberta, de tensió permanent, d'anàlisi rigorosa i constant, possibilita el progrés general, a força d'anar-lo definint segons la realitat existent en cada moment. Reformisme, obertura, i dinamisme, per tant.

Aquest no és un debat deslligat dels valors. Llibertat, igualtat i solidaritat són els valors-guia d'una política de progrés, una política que transformi la societat en una de més lliure i més justa. Llibertat, igualtat i solidaritat són, per tant, valors que demanden accions transformadores. El que no podem fer és utilitzar aquests valors com una excusa, com valors-refugi. Al final, es tracta de no confondre principis amb creences. Els principis són el motor del progrés, la inspiració de l'acció. Les creences són només el paraigües moral de qui vol defensar un *status quo*.

2. L' oportunitat de la reforma

I perquè ara? Per què és important, ara, reivindicar el valor del reformisme? Doncs per evitar que la crisi que estem vivint es tradueixi en decadència.

La crisi econòmica ha suposat un canvi en el paradigma neoliberal vigent des de principis dels anys 80 i un retorn –sovint instrumental- a les polítiques keynesianes. Tot i així, en les darreres eleccions europees, els partits d'esquerra han sofert el major daltabaix electoral de la història recent. Sense que cap del dels pal·liatius conjunturals sigui vàlid, ja que mai havíem vist aquest 'tocar fons' simultani, on tan sols a 13 països dels 27 de la Unió Europea els partits d'esquerra superen el 20% de suport electoral, essent molt significatius percentatges històricament mínims com els del Labour (15.8%), l'SPD (20.8%) o PS (16.8%). Això ha sumit a l'esquerra europea en una perplexitat que, de moment, es debat entre dues posicions irreconciliables:

- nostàlgia del passat: el lament per l'esquerra que va comprar l'agenda dels seus competidors i ha perdut la seva identitat;
- nostàlgia del futur: la convicció que el paradigma socialdemòcrata s'ha quedat del tot obsolet per fer front a la globalització, a la crisi ecològica, i a la revolució tecnològica.

Aquesta situació que acabem de descriure ens situa en una tessitura que pot semblar contradictòria, però que, de fet, pren sentit en el seu conjunt. L'esquerra és la millor situada per afrontar les reformes necessàries pel segle XXI i, sobretot ara, en temps de crisi. Tant perquè els valors que la inspiren són transformadors, com perquè de la crisi hem après que el model social de benestar, aquell que combina estat i mercat, és el que ens pot portar a un creixement equilibrat, sòlid i sostenible. Però a la vegada, l'esquerra mateixa, els partits d'esquerra més concretament, estan en crisi. Per això calen reformes "de l'esquerra" abans de fer reformes "des de l'esquerra". Necessitem, per tant, una agenda reformista més radical i més potent que mai.

Però no en tenim prou en afirmar que ara és el temps de les reformes. La voluntat no esdevé realitat si no tenim, a més, una estratègia. I avui dia, parlar de reformisme implica també tenir una discussió sobre el marc de les reformes, la seva viabilitat, i el seu objectiu últim.

1. El marc de les reformes. Es fa difícil imaginar reformes profundes que es puguin dur a terme sense la col·laboració públic-privada. I, per tant, el marc de les reformes és el marc constituït per la tríada ciutadans-mercats-Estat. Un cas clar, la reforma del mercat de treball i la solució al problema de l'atur. Una col·laboració que no vol dir doblegament dels interessos d'una part sobre l'altra, sinó exigència pel pacte i responsabilitat en darrera instància d'allò que correspon a cadascú –no s'hi val, per exemple, un sector privat que faci de regulador encobert. A més, per la reforma s'ha d'obtenir la complicitat de la societat en el

seu conjunt. I complicitat no s'ha d'entendre com aquiescència sinó com a responsabilitat: més responsabilitat individual i col·lectiva per entendre la necessitat de la reforma, el cost associat, i el benefici futur. Exigir més responsabilitat a la societat vol dir que els governants han de deixar de tractar els ciutadans com a nens petits, i han d'actuar menys a la defensiva, amb més pedagogia, més transparència, i més ferma: sense deixar que la societat civil delegui en ells les competències que li són pròpies –evitar el cinisme que es practica quan alguns pares 'encarreguen' a l'escola uns valors que no practiquen en la seva vida familiar, per exemple. Tenir en compte a la societat civil no vol dir anomenar-la a cada frase ni traspasar-li les decisions –o indecisions– difícils. Tenir-la en compte vol dir deixar-la actuar –situar els termes del debat per exemple– i exigir-li allò que li és propi.

2. La viabilitat de les reformes. Hi ha una antinòmia irresoluble entre el temps de les reformes i el temps de la política electoral. L'un, pausat; l'altre, cada cop més immediat. Com creem les condicions necessàries per a la viabilitat política de les reformes? I aquí ens apareix una altra contradicció, perquè si volem sostreure càrrega política a les decisions impopulars i sostreure algunes decisions del cicle electoral, no sembla que existeixi un altre mètode que no sigui el pacte i la recerca del consens polític majoritari. I el consens, la centralitat, no està necessàriament lligat a la transformació, sovint succeeix just el contrari. A més centralitat, més conservació. Això obre un ventall de diferències sobre qüestions més o menys punyents en una societat determinada. En el nostre cas, per exemple, el problema de l'atur o del fracàs escolar són prou aguts com perquè el consens a la solució del problema signifiqui reforma, però en canvi sembla més difícil en altres casos, com el dèficit sanitari o l'educació superior, on una política de consens pot voler dir, probablement, conservació de l'*status quo*.
3. L'objectiu de les reformes. Tothom parla de reformes però no tothom vol el mateix. Per això és tant important, com dèiem al principi, relligar el debat del reformisme amb el debat dels valors. Els valors bàsics de la mentalitat anomenada genèricament progressista poden mantenir la seva vigència, però s'han d'entendre de manera que es puguin convertir en valors transformadors. Per tant, els valors clàssics, d'igualtat i llibertat, són els valors-guia, que inspiren l'acció política, però també han de ser els valors-resultat, amb els que s'ha de mesurar el balanç de l'acció política.

3. Reformar el paper de l'estat

La gran diferència entre el model socioeconòmic de l'esquerra i la dreta al segle passat es va centrar en el paper de l'Estat en l'economia. Davant de les posicions de la dreta del tipus 'l'Estat molesta', o bé 'l'Estat és necessari molt a pesar nostre' en aquests temps de crisi, l'esquerra té l'oportunitat de liderar una nova etapa de progrés, adient amb les aspiracions i els reptes de la societat del segle XXI, si és capaç –entre d'altres coses– de repensar el paper de l'Estat i tenir la voluntat real de reformar-lo. En base a què?

1. L'Estat no és el govern

Tot i que la nostra experiència vital i, per tant, política és 'nacional' el món funciona de manera globalitzada, interdependent. Aquest fet crea unes disfuncions que poden esdevenir dramàtiques, com estem veient en l'actual crisi. No hi ha una 'solució nacional' a la crisi econòmica global, però

tots els incentius dirigeixen cap a un equilibri no-cooperatiu, és a dir, cap a l'impossibilitat de trobar aquesta 'solució global', tant i tant necessària. Si els governs són incapaços del '*delivery*', no vol dir tan sols que són permanentment insatisfactoris, sinó que són *de facto* ineficients. Justament perquè l'Estat –el que ens afecta i ens determina col·lectivament– va més enllà d'un govern. La geopolítica actual dificulta enormement la governança global però sí que hi ha possibilitats de construir una governança europea. L'objectiu principal de les diferents esquerres europees hauria de ser aquest: prendre's Europa més seriosament i avançar definitivament cap a la unió política.

2. L'Estat no es contraposa al mercat

El nostre discurs és més o menys així: el mercat és el responsable de l'aparició i consolidació de les desigualtats, mentre que l'acció de l'Estat de benestar implica la reducció o la desaparició de l'impacte de les desigualtats. I això, que és cert en termes generals, és una visió massa simplista. Primer, perquè els mercats són en sí mateixos una institució social, no operen en el buit social i polític. Els mercats estan regulats (un cas claríssim, el mercat laboral) i la pròpia regulació afecta el seu funcionament i la distribució resultant. Ens hem de fer més sovint la pregunta si regulem en pro de l'eficiència i la igualtat, o regulem perquè hi ha una certa correlació de forces i elements clars d'oportunitat política. D'altra banda, l'Estat de benestar també pot originar i mantenir certes desigualtats. Sobretot les noves desigualtats enfront d'uns drets adquirits i anquilosats en les nostres societats.

Un relat més apropiat seria el que deixés de tractar el mercat com un fet 'inevitable' i l'Estat de benestar com una 'trinxera', per començar a tractar el nostre sistema social com un tot integrat, amb visió de conjunt, i tenint en compte a tothom: més col·laboració, millor regulació, més transparència, més avaluació.

3. No hi ha Estat sense valors

Si dèiem abans que hem d'actuar en pro de l'interès general, hem d'entendre que és l'Estat democràtic justament el titular d'aquest interès general en benefici del conjunt dels ciutadans, perquè és l'únic que els representa. Necessitem, per tant, uns valors socialment compartits i un contracte social que relligui i expliciti els objectius de la societat perquè poguem tenir una economia lliure i eficient però, a la vegada, també una societat lliure i eficient.

No és un tema ni de neoliberalisme ni de neokeynesianisme ni de 'retorn del Leviathan'. Cal ser menys NEO i oferir un projecte més NOU. El problema no és que l'Estat retorni sinó que l'Estat, que no se n'ha anat a l'exili, s'ha oblidat de servir els interessos als que es deu. L'Estat democràtic s'ha de repensar redescobrint les seves genuïnes capacitats institucionals, el seu monopoli regulador i fiscalitzador, i el privilegi de no poder fer fallida.

Si comencem a repensar l'Estat en les línies que aquí han estat tan sols apuntades: en el sentit d'avançar cap a un Estat europeu en consonància amb la nostra economia; d'avançar cap a una concepció de l'Estat integrada que no 'lluïta' amb el mercat sinó que pren la seva força de saber que també el defineix i el determina; i d'avançar cap a un Estat que clarifiqui els valors que el sostenen per poder-los-hi donar ple significat; haurem avançat cap a un Estat més ben preparat pel segle que vivim.